

15. Кустарная промышленность в Киевской губернии: в 2-х т. – К.: Изд-е Киевского губерн. земства, 1912. – Т. I. – 320 с.
16. Прусевич А. Кустарная промышленность в Подольской губернии / А. Прусевич // Экономическая жизнь Подолии. – 1913. – №14. – 15 июля.
17. Кустарные промыслы в Волынской губернии по данным сельскохозяйственной статистики. – Житомир: Изд-е Волынского губерн. земства, 1914. – 41 с.
18. Обзор Киевской губернии за 1913 г. – К.: Губерн. типограф., 1914. – 215 с.

References

1. Lazanska T. I. Istoriia pidpriemnytstva v Ukraini: na materialakh torhovo-promyslovoi statystyky XIX st. / T. I. Lazanska. – K.: In-t istorii Ukrainy, NAN Ukrainy, 1999. – 282 s.
2. Krutikov V. V. Burzhuziia Ukrainy i jekonomicheskaja politika carizma v poreformennyi period / V. V. Krutikov. – Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1992. – 172 s.
3. Temirova N. R. Pomishchiky Ukrainy v 1861–1917 rr.: sotsialno-ekonomichna evoliutsiia / N. R. Temirova. – Donetsk: DonNU, 2003. – 320 s.
4. Donik O. M. Promyslove pidpriemnytstvo dvorianstva v Ukraini (1861–1900 rr.) / O. M. Donik // Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatok XX st. – K.: NANU in-t istorii Ukrainy. – Vyp. 12. – S.103–118.
5. Shliakhov O. B. Do pytannia pro stupin rozvytku kapitalizmu v Ukraini naprykintsi XIX – na pochatu XX st. / O. B. Shliakhov // Problemy istorii Ukrainy XIX – XX st. – K., 2006. – Vyp. XII. – S.25–36.
6. Ves' Jugo-Zapadnyj kraj: Spravochnaja i adresnaja kniga po Kievskoj, Podol'skij i Volynskoj gubernijam / pod red. M. V. Dovernar-Zapol'skogo, A. I. Jaroshevicha. – K.: Jugo-Zapadnoe otd-nie Ros. Jeksp. Palaty, 1914. – 1115 s.
7. Spisok zemlevladel'cev i arendatorov Volynskoj gubernii, vo vladenii kotoryh nahoditsja ne men'she 50 des. zemli. – Zhitomir: Volynskoj gubernii tip., 1913. – 270 s.
8. Rosiiskiy Derzhavnyi istorychnyj arkhiv u m. Sankt-Peterburzi. – F.571. – Op.9. – Spr.805. O finansovom sostojanii firmy «Brat'ja Jahnenki i Simirenko», 1860–1865 gg. – 130 ark.
9. Boiko O. D. Istoriia Ukrainy: navch. posib. / O. D. Boiko. – [3-ye vyd. vypravl. dopovn.]. – K.: Akadem vydav, 2010. – 686 s.
10. Sbornik svedenij o dejstvujushhij v Rossii akcionerij obshhestvah i tovarishhestvah na pajah. – SPb.: Tip. V. F. Kirshbauma, 1911. – 249 s.
11. Miloradovich G. A. Rodoslovnaja kniga chernigovskogo dvorjanstva: v 2 t. / G. A. Miloradovich. – SPb., 1901. – T.1. – 647 s.; – T.2. – 886 s.
12. TsDIAU u m. Kyievi – F.442. – Op.51. – Spr.375. Otchet nachal'nikov Kievskoj, Podol'skoj i Volynskoj gubernij za 1871 g. – 212 ark.
13. Pohilevich L. I. Uezdy Kievskij i Radomysl'skij. Statisticheskie i istoricheskie zametki o vseh naselennyh mestnostjah v jehih uezdah i s podrobnymi kartami ih / L. I. Pohilevich. – K.: Izdanie knigotorgovca N. A. Ogloblina. Tip. A. Davidenko, 1887. – 190 s.
14. Rybnikov A. A. Kustarnaja promyshlennost' i sbyt kustarnih izdelij / A. A. Rybnikov, A. S. Orlov. – M.: Tip. P. P. Rjabushinskogo, 1913. – 415 s.
15. Kustarnaja promyshlennost' v Kievskoj gubernii: v 2-h t. – K.: Izd-e Kievskogo gubern. zemstva, 1912. – T. I. – 320 s.
16. Prusevich A. Kustarnaja promyshlennost' v Podol'skoj gubernii / A. Prusevich // Jekonomicheskaja zhizn' Podolii. – 1913. – №14. – 15 ijulja.
17. Kustarnye promysly v Volynskoj gubernii po dannym sel'skohozjajstvennoj statistiki. – Zhitomir: Izd-e Volynskogo gubern. zemstva, 1914. – 41 s.
18. Obzor Kievskoj gubernii za 1913 g. – K.: Gubern. tipograf., 1914. – 215 s.

Romaniuk N. Yu., Doctor of Historical Sciences, Head of the Department of Social sciences, Zhytomyr National Agroecological University (Ukraine, Zhytomyr), kafedra_ppk@ukr.net
The increase in the number and role of rural entrepreneurs in terms of agrarian formations of the second half of XIX – early XX century (for materials Kiev, Podolia and Volyn provinces)

The article examines the changes in the social structure of the population, an increase in the number of rural entrepreneurs in Kiev, Podolia and Volyn provinces in the second half of XIX – early XX century, which was most pronounced this trend. Leadership in growing production capacities took agricultural entrepreneurs – landowners, prosperous countrymen, who were able to use land ownership to their

benefits and receive profit in production of agricultural products and industry. Prominent proprietors such as the Balashov, the Bobrinsky the Branitsky, the Potocki, the Radzyvill, the Sangushko, the Tereshchenko, the Yaroshinsky and many others managed to find the most profitable types of business activities – crops, sugar beet, potato, hop growing, establishment of personal sugar, grain, malt distillery enterprises, beer factories, other enterprises and mills. Significant production capacities were achieved by the entrepreneurs in wood-processing, glass, china, paper, cement branches of production.

Keywords: rural entrepreneurs, nobles, merchants, peasants, Kiev, Podolsky, Volyn province.

Romaniuk N. Yu., doctor of historical sciences, professor, head of the department of social sciences, Zhytomyr National Agroecological University (Ukraine, Zhytomyr), kafedra_ppk@ukr.net

Увеличение численности и роли сельских предпринимателей в условиях аграрных реформирований второй половины XIX – начала XX в. (за материалами Киевской, Подольской и Волынской губерний)

Исследуются изменения в социальной структуре населения, увеличение численности и роли сельских предпринимателей в Киевской, Подольской и Волынской губерниях во второй половине XIX – начале XX в., в которых была наиболее выражена эта тенденция.

Ведущую роль в наращивании объемов производства занимали сельские предприниматели – помещики, купцы, зажиточные крестьяне, которые собственностью на землю сумели использовать с выгодой и получать прибыль, овладев эффективным методом хозяйствования – сочетание сельскохозяйственного и промышленного производств. Крупные землевладельцы Балашовы, Бобринские, Браницкие, Потоцкие, Радзвильи, Сангушки, Терещенки, Ярошинские, и много других сумели найти наиболее прибыльные виды хозяйственной деятельности – выращивание зерновых, сахарной свеклы, картофеля, хмеля и основание собственных сахарных, винокурных, пивоваренных и других предприятий, мельниц. Значительные объемы производства предприниматели достигли также в деревообрабатывающей, стекольной, фарфоровой, бумажной, цементной отраслях промышленности в сельской местности.

Ключевые слова: сельские предприниматели, дворяне, купцы, крестьяне, Киевская, Подольская, Волынская губернии.

* * *

УДК [94(477.83/.86):334.71]:271.4–726.1–66А.Шептицький]«189/193»

Пасицька О. І., кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Україна, Львів), pasitska@ukr.net

ВЛИВ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО НА ГОСПОДАРСЬКЕ ЖИТТЯ ГАЛИЦЬКИХ УКРАЇНЦІВ (КІНЕЦЬ XIX – ПЕРША ТРЕТИНА XX СТ.)

Проаналізовано організаційно-господарську діяльність митрополита Андрія Шептицького у становленні та розвитку національної економіки. Висвітлено позицію Андрія Шептицького та греко-католицького кліру стосовно добробуту українського населення та господарського розвитку Галичини. Охарактеризовано основні заходи архієпископа щодо підготовки фахової молоді, створення та підтримки діяльності господарських організацій, промислових підприємств, кооперативів. Митрополит Андрій Шептицький сприяв піднесенню економіки Галичини шляхом модернізації фахової освіти, матеріальної підтримки професійних навчальних закладів. Доктрина економічного персоналізму архієпископа базувалася на захисті приватної власності, формуванні економічної свідомості та культури населення, розбудові економічних установ, підтримці українського виробника, дотриманні гасла «свій до свого по своє».

Ключові слова: митрополит Андрій Шептицький, економічна доктрина, промислової підприємства, кооперативи, фахової школи, організації, Галичина, галицькі українці, господарське життя, економічний розвиток.

Митрополит Андрей Шептицький прагнув єдності церкви, суверенної та економічно могутньої Української держави. Діяльність та ідеї Слуги Божого Андрія Шептицького є як ніколи є актуальними, оскільки український народ знову стоїть перед великим історичним викликом єдності, самоутвердження, державотворення, самовизначення, мовної ідентичності та економічної стабільності. Андрей Шептицький дбав про державну

єдність, добробут і благополуччя родин. Пастирські листи митрополита, без сумніву, є дороговказом для українців.

Архієрею Андрею Шептицькому як особистості, його внеску у галицьке громадсько-політичне, культурно-освітнє життя присвячено чимало наукових досліджень. Однак такий важливий аспект, як організаційно-господарська діяльність митрополита у становленні та розвитку української національної економіки, ще потребує ґрунтовного вивчення. Цю тему побіжно висвітлювали Р. Августин [1], Н. Колб [2], Н. Мисак [3] тощо.

Мета дослідження – проаналізувати погляди та вплив митрополита Андрея Шептицького на формування та розвиток української національної економіки кінця XIX – першої третини XX ст. У статті висвітлено позицію митрополита Шептицького та греко-католицького кліру стосовно добробуту українського населення та господарського розвитку Галичини.

Наприкінці XIX ст. духовенство в економічній сфері значною мірою керувалося енциклікою Папи Лева XIII «*Regrum Novarum*» (1891 р.), у якій сформульовано позицію Католицької церкви щодо принципів «соціальної, економічної і політичної справедливості» [4, с. 1–76], зокрема ідею господарської організації населення, втілення якої священнослужителі сприймали як національний та душпастирський обов'язок. Митрополит Андрей також дбав про покращення економічного добробуту населення. Він навіть створив доктрину економічного персоналізму. Економічний добробут народу він вважав підвалиною Української держави, без нього «навіть найсвітліше політичне положення завжди буде безосновне і беззосенне» [5, с. 525].

Андрей Шептицький зазначав, що поглиблення й модернізація економічних знань і навичок сприятимуть піднесення економіки Галичини. Митрополит піклувався про вишкіл молодих фахівців: ремісників, робітників, майбутніх економістів, підприємців, підтримував діяльність українських приватних фахових (промислових, ремісничих, сільськогосподарських) шкіл, курсів. Фаховим вишколом у Галичині займалися Сестри Василянки, які навчали у професійній жіночій школі, товариство «Просвіта» утримувало торговельну школу, РСУК – Кооперативний ліцей, товариство «Рідна школа» організувала в Галичині кілька чоловічих і жіночих фахових шкіл. Професійні курси для молоді влаштовували РСУК, «Просвіта», «Сільський господар». Товариство «Сільський господар» також проводило кооперативні курси для вихованців духовної семінарії за мінімальною навчальною програмою 80 годин [6, арк. 13].

Молодь здобувала фахову освіту також у ремісничо-промислових бурсах та Секції опіки над ремісничою молоддю ім. В. Нагірного при товаристві українських ремісників, промисловців і торговців «Зоря» у Львові, які згуртовували молодих людей. Ці Ремісничо-промислові бурси давали належне фахове та моральне виховання і матеріально забезпечували вихованців. Яскравим прикладом є «Руська бурса реміснича і промислова» (1898 р.), яка ставила за мету опікуватися українською молоддю та навчати її; виховувати фахових ремісників та промисловців; допомагати талановитим учням і помічникам у навчанні та стажуванні за кордоном, а також впливати на розвиток господарства Галичини. У 1929 р. митрополит А. Шептицький з нагоди 25-ліття вступу на митрополичий престол купив для бурси одноповерховий

будинок із земельною ділянкою на вул. Пасічній, 2, який перебував у власності церкви св. Юра. Ця будівля призначалася для греко-католицької молоді (сиріт), які навчалися ремеслу, християнським і національним цінностям. З інтерв'ю І. Крип'якевича із настоятелем бурси Й. Годуньком дізнаємося, що навколо будинку був гарний сад та город, і це все обгороджено парканом [7, с. 4]. З 1909 р. у Станиславіві функціонувала Ремісничо-промислова бурса, яку підтримував митрополит [8, арк. 45].

Шептицький став ініціатором і фундатором першої української фахової господарської школи в Західній Україні. Він подарував «Просвіті» свій великий фільварок у с. Миловання Товмацького повіту (тепер с. Милування Тисменецького району Івано-Франківської області), де й було зорганізовано 1910 р. однорічну рільничу школу. В розпорядження господарської школи надано не лише приміщення для навчання, а й господарські будівлі, сільськогосподарські знаряддя й машини, дослідні поля, стави, пасіки, худобу тощо. Милованська господарська школа діяла аж до 1939 р., підготувавши чимало добрих спеціалістів.

Митрополит Андрей підтримував діяльність єдиної вищої державної господарської академії в м. Подебради (Чехословаччина), де навчалася українська молодь. На початку 1930-х років поглиблювалася економічна криза, виникла загроза закриття Господарської академії в Чехословаччині. З цього приводу митрополит Шептицький листувався з міністром фінансів Чехословаччини Я. Шрамеком. В одному з листів архієрей зазначав: «Українська господарська школа в Подебрадах має величезне культурне і наукове значення не лише для української еміграції, але й для цілого народу, бо це одинока на цій землі на правду українська висока технічна школа». Митрополит констатував, що «українці, як бездержавний народ відчують сьогоднішню кризу далеко гостріше, ніж чехословацький народ. І хоч нам дуже залежить на цьому, щоби подебрадська Академія існувала далі, не може наш народ, на жаль, тепер поспішити з дійсно видатною матеріальною помічю, яка забезпечила б повні дальший розвиток Академії» [9, арк. 4]. Андрей Шептицький виклопотав фінансування для Академії. Міністерство хліборобства Чехословацької держави таки внесло Господарську академію у бюджет на 1933 р., і вона продовжила функціонувати [9, арк. 15]. Крім цього, митрополит особисто надавав стипендії та матеріальну допомогу українським студентам Української господарської академії в Подебрадах, а також тим, які студіювали агрономічні й економічні студії у Католицькому університеті в Лювені (Бельгія) [6, арк. 14–15, 22]. Архієрей, керуючись наукою та прикладом Христа, опікувався не лише вишколом та матеріальним становищем фахової молоді, а й закликав до молитви, віри, єдності.

Митрополит Андрей Шептицький стверджував, що економічна стабільність ґрунтується на приватній власності, яку вважав природним правом людини [5, с. 525]. Право власності освячене Божим правом: «Відвічні звичаї приватної власності потверджують всі устами державні, а Боже право освячує его ставляючи заповідь «Не кради» і «Не покадай дому твого ближнього, ані вола, ані осла, ані жадної річи котра єсть его власністю» [5, с. 525]. У цьому питанні

митрополит піддавав критиці ідеї соціалістів, зокрема декларації ліквідувати приватну власність: «Они хотіли би видіти всіх цілком рівними, щоб один не смів мати ані крихітки більше від другого ... Спільні будуть ґрунти, спільна худоба та й знаряддя господарські, навіть сокира, котрою собі зарібник на життє заробляє. Тою спільною власністю будуть завідувати якісь там урядники чи хто там, а людям будуть роздавати даром те, що кожному для життя потреба... В тім ладі соціалістичнім ті, що тепер на своєму працюють, мусили б працювати на чужому, бо те, що спільне, то таки ані моє, ані твоє, а ті, що тепер на чужому працюють, працювали б і далі на чужому, лише без надії дійти до свого, бо й зарібок був би спільним» [5, с. 447–449].

Важливим завданням інтелігенції та священнослужителів, на думку митрополита, є формування економічної свідомості, економічної культури населення. У своїх посланнях Андрей Шептицький неодноразово закликав духовенство сприяти економічній активності селян – допомагати їм створювати кооперативи, крамниці, господарські та ремісничі спілки, позичкові каси, боротися за належну оплату селянської праці, організовувати юридичну допомогу від податкових зловживань влади.

Наприкінці XIX ст. у Галичині почали створювати різні господарські товариства. Важливу роль зокрема відіграла спілка «Сільський господар», яка пропагувала рільництво, садівництво, городництво, пасічництво, тваринництво, поширювало сільськогосподарську літературу і надавало посередницькі послуги під час закупівлі техніки і знарядь праці. Митрополит та священнослужителі популяризували та підтримували діяльність товариства «Сільський господар». Сплічани в одному з листів зазначали: «Від самого початку зав'язання нашого товариства звалили Ваша Ексцеленція стати при нім яко могутий і великодушний его Покровитель і Добродій, і своїми актами добродійності, Своім підпиранням наших цілей і нашої діяльності спричинились в великій мірі до розвитку «Сільського господаря» і до осягнення его теперішнього становиска» [8, арк. 10].

У 1913 р. керівники «Сільського господаря» писали до митрополита: «Майже дві треті часті наших Філій в руках священників – священники суть їх головами, виділовими і діловодчиками і признати мусимо, що всюди там, де одиниці з поміж духовенства щиро справами наших Філій займаються, росте з однієї сторони значіння і вплив нашого товариства, а з другої сторони росте рівномірно вплив і повага дотичних одиниць з поміж священства, а з тим і цілого духовенства» [8, арк. 33]. У тогочасній пресі митрополит активно закликав підтримувати діяльність цього господарського товариства. Про авторитет архієрея Андрея Шептицького серед членів товариства свідчить лист-привітання керівника філії «Сільський господар» у Коломиї митрополиту з нагоди дня ангела: «Ваша Ексцеленція є найбільшим і одиноким Оборонцем і Опікуном не тільки нашої Віри й Церкви, але також і цілого українського народу, а тим самим і цілої маси українських хліборобів» [6, арк. 44].

Представники духовенства були членами товариства «Просвіта», яке займалося не лише культурно-освітньою, а й господарською діяльністю. Священники виступали організаторами, референтами, учасниками економічних заходів «Просвіти», ініціювали створення економічних осередків, які діяли під егідою «Просвіти», часто

формулювали пропозиції щодо покращення економічного становища в регіоні, пропагували ідею розвитку української національної економіки, зокрема у різних друкованих виданнях.

Наприкінці XIX ст. – у першій третині XX ст. в Галичині розвивався молочарський промисел. Зокрема, у 1904 р. за виділені товариством «Просвіта» 300 корон священник О. Нижанківський заснував молочарню в с. Завадів Стрийського деканату, що сприяло створенню ще кількох подібних підприємств, які згодом об'єдналися у «Союз руських молочарських спілок» [2, с. 25].

З ініціативи митрополита Андрея Шептицького священники сприяли розвитку тваринництва в регіоні. Зокрема, організовували спілки селян-скотарів, займалися транспортуванням худоби на ярмарки, створювали підприємства м'ясних виробів, професійні товариства, як-от «Підгірська спілка для торгівлі безрогами і рогатою худобою» у Станиславові.

Вважаючи справу розвитку національної економіки засобом оборони та стабільності недержавного народу, А. Шептицький підтримував українських промисловців, допомагав розбудовувати економічні установи (Іпотечний банк, товариство взаємного страхування «Дністер», де був почесним президентом, краєвий пекарський кооператив «Хлібсоюз» – член-засновник та ін.) [10, арк. 16; 11, арк. 16].

Митрополит добре розумів, що важливим завданням тогочасної української економіки була націоналізація капіталу, заснування й розвиток українських економічних товариств. Значна частина так званого парафіяльного кліру підтримувала українське страхове товариство «Дністер», яке функціонувало з 1892 р. Членами-засновниками товариства було понад 130 священників. Станом на 1898 р. у товаристві застраховано 1 245 парафій і 1808 церков [12, с. 4]. Такі тенденції зберігалися й на початку XX ст., однак були й винятки. Наприкінці 1912 р. митрополичий ординаріат видав розпорядження, відповідно до якого парахи мали страхувати споруди винятково в «Дністрі». До кінця 1913 р. майже усі церковні споруди, застраховані в інших товариствах, мали бути переведені до «Дністра». Виконання цього розпорядження духовна влада контролювала через звіти деканів [13, с. 5].

Митрополит Шептицький та значна частина священнослужителів підтримували гасло «свій до свого по своє», пропагували ідею закупівлі предметів церковного вжитку у національного товаровиробника, замовляючи необхідну продукцію на українських підприємствах: свічки – у львівській фабриці «Керос» К. Котецького, різноманітні паперові вироби: конверти, листівки, книги – у «Бібльосі», дорогоцінні хрести з коштовним камінням – артистично-бронзівничій та гальванотехнічній майстерні Юркевичів у Самборі, вино – на гуртвнї «Вино-Град» (власик – українець Ярослав Цимбалістий), церковні вироби, зокрема фани – у «Доставі», чоловічий одяг – у кравецькій майстерні Те-Ка. Деякі предмети церковного вжитку доставляли митрополиту кооператив «Союзний базар», «Народна торгівля», Товариство для виробу і продажу риз церковних у Самборі тощо [14, арк. 5, 22–23]. Крім цього, архієрей мав укладені договори щодо постачання товарів польськими підприємствами Галичини, а також фірмами Варшави, Катовіце, Познані, Відня, Будапешта, Лондона, Парижа [15, арк. 1–56; 16, арк. 1–59; 17, арк. 1–160].

Митрополит підтримував український кооперативний рух, фінансово допомагав кооператорам та підприємцям. Наприклад, Андрей Шептицький надав бізнес-леді Кліментині Авдиківич – власниці фабрики солодощів «Фортуна нова» – позику та віддав в оренду власну нерухомість на вул. Кордецького. Загалом митрополит інвестував у це підприємство понад 46 тис. доларів. У 1925 р. куратором фабрики митрополит призначив свого брата Климентія, а у 1928 р. подарував Кліментині Авдиківич її борг [18, с. 9–10]. У листі К. Авдиківич писала: «Не тільки з почуття обов'язку та великого довгу вдячності, але з глибоко відчуті потреби душі висловлюю отсим щиро подяку за ту батьківську опіку, за ту видатну підмогу, за те велике добро, яким Ваша Ексцеленція стали так щиро мені в пригоді в моім важкім змаганню створити одну з перших комірок українського промислу. Прошу приймати отсю подяку і від мене особисто, як першої української жінки, що взялася реалізувати ідею «творім український промисл». Тільки припадково так зложился, що якраз моя особа користується тим добром, тою щирою опікою та великодушною підмогою, яку Ваша Ексцеленція в Своім великім, добрім серци, в Своім яснім, далекозорім умі, в своїм високім, активнім патріотизмі рішила виявити початкуючому українському промислові» [14, арк. 57].

Матеріально митрополит допомагав відомому підприємцеві І. Левинському [14, арк. 1–1зв.], керівникам текстильної торговельно–промислової спілки «Шовк» у Самборі, пекарні «Золотий колос» у Львові (кредит у Земельному банку на суму 3 000 злотих), кооперативна пекарня «Якір» (позика 10 000 злотих) [11, арк. 87, 91–92]. Зокрема, єдиним підприємством шовкового промислу в Галичині був кооператив «Шовк» у Самборі, постачавючи церквам фелони з українською вишивкою. У 1937 р. Управа кооперативу зверталася до митрополита з проханням підтримки: «Щоби краще розвинути свою діяльність, кооператива «Шовк» потребує грошей на закупівлю механічних варстатів і іншого приладдя, а гроші ці може добути лишень дорогою масового членства українського громадянства... Наша Свята Церква потребує найбільше шовку, а то на фелони і інші церковні речі, тому підписана Управа кооперативи «Шовк» wraz з Надзірною радою звертається з горячим проханням до Вашої Ексцеленції о ласкаве вписування у члени кооперативи «Шовк» і о ласкаве припоручення Всечеснішому Духовенству, щоби прийшло рівно ж на поміч нашій кооперативі «Шовк» вписуванням в члени як рівно ж просить, щоби припоручувало садити морвові деревця (взірцеві шкілки) для селян і заохочувало до цієї праці для добра нашого Народу і розвою рідного промислу» [11, арк. 60–60зв].

З 1927 р. у Косові діяв виробничо–промисловий і торговельний кооператив «Союз промисловців Гуцульщини», який прагнув: «зорганізувати всіх промисловців–митців Гуцульщини для піднесення їх добробуту, розвою гуцульського промислу під оглядом технічним, торговельним і мистецьким, заложити і вести фахово промислову школу, яка би в майбутности дала добрих та інтелігентних робітників» [19, арк. 19] і бути конкурентоспроможними на ринку. До речі, у Косові килимарським промислом активно займалися євреї, а різьбярством і ліжникарством – поляки, які мали свої підприємства та організації. Кооператив організував кілька відділів, зокрема ткацько–килимарський, різьбярсько–столярський тощо, виробити

їхні користувалися попитом навіть за кордоном. Однак кооператив мав проблеми з оборотним капіталом. Члени кооперативу зверталися до архієрея з проханням надати позику в розмірі 8–10 тисяч злотих, а згодом виділити кошти на закупівлю необхідної сировини та відкриття своїх крамниць [19, арк. 21]. Отримані кошти частково сплачували виготовленими виробами для церковного вжитку: килими, свічники, хрести тощо.

Митрополит підтримував фінансово галицькі видавництва: «Новий час», «Нива», «Червона калина» тощо. У 1932 р. о. Омелян Квіт та Леонтій Дяків зверталися до митрополита з проханням про матеріальну допомогу журналу «Молоді робітники»: «Наше Видавництво, як і кожне інше, бореться з важкою скрутою і не може правильно видавати свого журналу... Зближаються свята і треба видати число дещо скоріше та в дещо більшому об'ємі. До цього не маємо фондів і саме отсею дорогою звертаємося до Вашої Ексцеленції з проханням за допомогою на видачу святочного числа «Молодих робітників» [14, арк. 95].

У Галичині з кінця XIX ст. організовували регіональні виставки, на яких рекламували та продавали найкращі та найдешевші товари; демонстрували стан розвитку та найновіші досягнення у промисловості, торгівлі, сільському господарстві. Влаштували такі виставки зазвичай різні підприємства та кооперативи. Зокрема, у травні 1933 р. проводив виставку українського промислу «Центросоюз», на яку запросили митрополита Шептицького [11, арк. 45]. До промислових та сільсько–господарських виставок митрополит ставився позитивно, а в окремих навіть брав участь.

Наприкінці XIX – першій третині XX ст. митрополит Андрей Шептицький займав провідну позицію в українському національному русі, брав активну участь у розвитку економічно–господарської сфери, яку вважав засобом оборони та стабільності українців. Дбаючи про добробут українців, він виступав на захист приватної власності, активно підтримував українських підприємців, діяльність фахових шкіл, ініціював створення та допомагав розбудовувати економічні установи, промислові та сільськогосподарські підприємства і кооперативи.

Список використаних джерел

1. Августин Р. Економічний персоналізм Митрополита Андрея Шептицького / Р. Августин // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково–технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2013. – Вип.23. – С.385–393.
2. Колб Н. Греко–католицьке парафіяльне духовенство Східної Галичини початку XX ст. / Наталя Колб // Український Мойсей: до 150–ліття від дня народження митрополита Української греко–католицької церкви Андрея Шептицького. Статті та матеріали. – Львів, 2015. – С.16–32.
3. Мисак Н. Митрополит Андрей Шептицький про роль української інтелігенції в націєтворчих процесах у Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. / Наталя Мисак // Український Мойсей: до 150–ліття від дня народження митрополита Української греко–католицької церкви Андрея Шептицького. Статті та матеріали. – Львів, 2015. – С.33–38.
4. Sw. Leon III. Encyklika rerum novarum: w kwestii socjalnej o położeniu robotników. – Kraków: Drukarnia Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy, 1939. – 76 s.
5. Шептицький А. Пастирські послання. – У 4 т. – Т.1. 1899–1914. – Львів: Фондація «Андрей», видавничий дім «Артос», 2007. – 1014 с.
6. Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі – ЦДА України, м. Львів). – Ф.358. – Оп.1. – Спр.125 (Листи красивого господарського товариства «Сільський господар» у Львові, Луцьку, Коломиї та ін. до Шептицького А. про діяльність, 1912–1938). – 50 арк.

7. Крип'якевич І. З життя ремісничої молоді. Реміснична бурса у Львові, вул. Пасічна / Іван Крип'якевич // Рідна школа. – 1936. – 15 травня.
8. ЦДІА України у м. Львові. – Ф.358. – Оп.2. – Спр.46 (Листи культурно-освітніх і господарських товариств у Галичині до Шептицького А. про діяльність та надання матеріальної допомоги, 1906–1914). – 89 арк.
9. Там само. – Оп.3. – Спр.227 (Листування Шептицького А. з міністром фінансів Чехословаччини Шрамеком І. з приводу фінансової допомоги для Української фінансової академії в Подєбрадах, 1932). – 16 арк.
10. Там само. – Оп.2. – Спр.42 (Запрошення кредитного товариства «Дністер» у Львові Шептицькому А. взяти участь у засіданнях загальновиборчих зборів, 1902–1914). – 41 арк.
11. Там само. – Оп.1. – Спр.112 (Листування з українськими кооперативними товариствами «Дністер», «Карпатія» та ін. у Львові про діяльність, 1919–1936). – 102 арк.
12. Перед зборами «Дністра» // Руслан. – 1899. – 29 квітня (11 мая).
13. Львівський митрополичий ординаріат // Галичанин. – 1912. – 19 декабря (11 січня 1913).
14. ЦДІА України у м. Львові. – Ф.358. – Оп.1. – Спр. 134 (Листи промислових і торговельних фірм у Львові «Фортуна нова», «Біблос», «Керос» та ін. до Шептицького А. про діяльність та надання грошової допомоги, 1929–1938). – 133 арк.
15. Там само. – Спр.141 (Листи промислово-торговельних фірм у Відні до А.Шептицького про постачання товарів та розрахунки, 1902–1934). – 56 арк.
16. Там само. – Спр.142 (Листи промислово-торговельних фірм у Будапешті, Лондоні, Парижі та ін. до Шептицького А. про постачання товарів та розрахунки, 1913–1938). – 59 арк.
17. Там само. – Спр.143 (Листи промислово-торговельних фірм Берліна, Лейпцига, Мюнхена та ін. до Шептицького А. про купівлю-продаж антикваріату і стародруків, 1906–1937). – 160 арк.
18. Авдікович К. Перша українська фабрика цукерків «Фортуна нова». – Львів: «Триада плюс», 2010. – 48 с.
19. ЦДІА України у м. Львові. – Ф.358 (Шептицький Андрей, 1865–1944). – Оп.1. – Спр.126 (Статут торговельної і ремісничо-промислової спілки «Рідна школа» в Боднарівці, листи українських кооперативів «Будучність», «Зоря» та ін. у Жовкві, Коломиї, Косові до Шептицького А. про діяльність та надання грошової допомоги, 1924–1938). – 118 арк.
10. Там само. – Оп.2. – Спр.42 (Zaproshennja kredytnogo tovarystva «Dnister» u L'vovi Sheptyc'komu A. vzjaty uchast' u zasidannjah zagal'novyborchych zboriv, 1902–1914). – 41 ark.
11. Там само. – Оп.1. – Спр.112 (Lystuvannja z ukrai'ns'kymy kooperatyvnymy tovarystvamy «Dnister», «Karpatija» ta in. u L'vovi pro dijaj'nist', 1919–1936). – 102 ark.
12. Pered zboramy «Dnistra» // Ruslan. – 1899. – 29 kvitnja (11 maja).
13. L'vivs'kyj mytropolychyj ordynariat // Galychanyn. – 1912. – 19 dekabrja (11 sichnja 1913).
14. CDIA Ukrai'ny u m. L'vovi. – F.358. – Op.1. – Spr.134 (Lysty promyslovyh i torgovel'nyh firm u L'vovi «Fortuna nova», «Bibl'os», «Keros» ta in. do Sheptyc'kogo A. pro dijaj'nist' ta nadannja groshovoi' dopomogy, 1929–1938). – 133 ark.
15. Там само. – Спр.141 (Lysty promyslovo-torgovel'nyh firm u Vidni do A.Sheptyc'kogo pro postachannja tovariv ta rozrahunky, 1902–1934). – 56 ark.
16. Там само. – Спр.142 (Lysty promyslovo-torgivel'nyh firm u Budapeshiti, Londoni, Paryzhi ta in. do Sheptyc'kogo A. pro postachannja tovariv ta rozrahunky, 1913–1938). – 59 ark.
17. Там само. – Спр.143 (Lysty promyslovo-torgovel'nyh firm Berlina, Lejpciga, Mjunhena ta in. do Sheptyc'kogo A. pro kupivlju-prodazh antikvariatu i starodrukiv, 1906–1937). – 160 ark.
18. Avdykovych K. Persha ukrai'ns'ka fabryka cukerkiv «Fortuna nova». – L'viv: «Triada plus», 2010. – 48 s.
19. CDIA Ukrai'ny u m. L'vovi. – F.358 (Sheptyc'kyj Andrej, 1865–1944). – Op.1. – Spr.126 (Statut torgovel'noi' i remisnycho-promyslovoi' spilky «Ridna shkola» v Bodnarivci, lysty ukrai'ns'kyh kooperatyviv «Buduchnist'», «Zorja» ta in. u Zhovkvi, Kolomyi, Kosovi do Sheptyc'kogo A. pro dijaj'nist' ta nadannja groshovoi' dopomogy, 1924–1938). – 118 ark.

Pasitska O. I., candidate of historical sciences, researcher; Institute of Ukrainian Studies I. Krypiakievych of the NAS of Ukraine (Ukraine, Lviv), pasitska@ukr.net

The effect of metropolitan Andrei Sheptytskyi on economic life of Galician Ukrainians (end of the nineteenth – the first third of the twentieth century)

The organizational and economic activity of Metropolitan Andrei Sheptytskyi in the formation and development of the national economy is analyzed. The position of Andrei Sheptytskyi and the Greek Catholic clergy concerning the welfare of the Ukrainian population and economic development of Galicia are highlighted. The main activities of the bishop on professional training of young people, the creation and support of business organizations, industrial enterprises, cooperatives are characterized. Metropolitan Andrei Sheptytskyi contributed to raising the economy of Galicia by upgrading of the vocational education and the material support of the professional schools. The doctrine of economic personalism of the bishop was based on the protection of private property, the formation of economic consciousness and the culture of the population, development of the economic agencies, supporting of Ukrainian manufacturer, subjection to the slogan «on your own».

Keywords: Metropolitan Andrei Sheptytskyi, economic doctrine, industries, cooperatives, professional schools, organizations, Galicia, Galician Ukrainians, economic life, economic development.

Пасицка О. И., кандидат исторических наук, научный сотрудник, Институт украиноведения им. И. Крип'якевича НАН Украины (Украина, Львов), pasitska@ukr.net

Влияние митрополита Андрея Шептицкого на хозяйственную жизнь галицких украинцев (конец XIX – первая треть XX ст.)

Проанализировано организационно хозяйственную деятельность митрополита Андрея Шептицкого в становлении и развитии национальной экономики. Отражена позиция Андрея Шептицкого и греко-католического клира относительно благосостояния украинского населения и хозяйственного развития Галичины. Охарактеризованы основные мероприятия архиепископа по подготовке профессиональной молодежи, созданию и поддержке деятельности хозяйственных организаций, промышленных предприятий, кооперативов. Митрополит Андрей Шептицкий способствовал подъему экономики Галичины путем модернизации профессионального образования, материальной поддержки профессиональных учебных заведений. Доктрина экономического персонализма архиепископа базировалась на защите частной собственности, формировании экономического сознания и культуры населения, перестройке экономических учреждений, поддержке украинского производителя, соблюдении лозунга «свой к своему по свое».

Ключевые слова: митрополит Андрей Шептицкий, экономическая доктрина, промышленные предприятия, кооперативы, профессиональные школы, организации, Галичина, галицкие украинцы, хозяйственная жизнь, экономическое развитие.

* * *

References

1. Avgustyn R. Ekonomichnyj personalizm Mytropoljta Andreja Sheptyc'kogo / R. Avgustyn // Naukovyj visnyk Nacional'nogo lisotehnichnogo universytetu Ukrai'ny: zbirnyk naukovykh i tehnichnyh prac'. – L'viv: RVV NLTU Ukrai'ny, 2013. – Vyp.23. – S.385–393.
2. Kolb N. Greko-katolyck'e parafijal'ne duhovenstvo Shidnoi' Galychyny pochatku XX st. / Natalja Kolb // Ukrai'ns'kyj Mojsej: do 150-littja vid dnja narodzhennja mytropoljta Ukrai'ns'koi' greko-katolyck'koi' cerkvy Andreja Sheptyc'kogo. Statti ta materialy. – L'viv, 2015. – S.16–32.
3. Mysak N. Mytropoljtyj Andrej Sheptyc'kyj pro rol' ukrai'ns'koi' inteligencii v nacijetvorchych procesah u Galychyni naprykinci XIX – na pochatku XX st. / Natalja Mysak // Ukrai'ns'kyj Mojsej: do 150-littja vid dnja narodzhennja mytropoljta Ukrai'ns'koi' greko-katolyck'koi' cerkvy Andreja Sheptyc'kogo. Statti ta materialy. – L'viv, 2015. – S.33–38.
4. Sw. Leon III. Encyklika rerum novarum: w kwestii socjalnej o polozeniu robotnikow. – Krakow: Drukarnia Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy, 1939. – 76 s.
5. Sheptyc'kyj A. Pastyr's'ki poslannja. – U 4 t. – T.1. 1899–1914. – L'viv: Fundacija «Andrej», vydavnychyj dim «Artos», 2007. – 1014 s.
6. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv u m. L'vovi (dali – CDIA Ukrai'ny, m. L'viv). – F.358. – Op.1. – Spr.125 (Lysty krajevogo gospodar's'kogo tovarystva «Sil's'kyj gospodar» u L'vovi, Luc'ku, Kolomyi' ta in. do Sheptyc'kogo A. pro dijaj'nist', 1912–1938). – 50 ark.
7. Kryp'jakevych I. Z zhyttja remisnychoi' molodi. Remisnychna bursa u L'vovi, vul. Pasichna / Ivan Kryp'jakevych // Ridna shkola. – 1936. – 15 travnja.
8. CDIA Ukrai'ny u m. L'vovi. – F.358. – Op.2. – Spr.46 (Lysty kul'turno-osvitnih i gospodar's'kyh tovarystv u Galychyni do Sheptyc'kogo A. pro dijaj'nist' ta nadannja material'noi' dopomogy, 1906–1914). – 89 ark.
9. Там само. – Оп.3. – Спр.227 (Lystuvannja Sheptyc'kogo A. z ministrom finansiv Chechoslovachchynu Shramekom I. z pryvodu finansovoi' dopomogy dlja Ukrai'ns'koi' finansovoi' akademija v Podjebradah, 1932). – 16 ark.